

RECENZII ȘI NOTIȚE BIBLIOGRAFICE REVIEWS

Konstantin NIKOLAKOPOULOS, *Imnografia ortodoxă la început și astăzi. Dicționar de termeni liturgici și innologici*, trad. de Diac. Alexandru Ioniță și editată sub coordonarea Prof. Dr. Adrian Marinescu, Basilica, București, 2015, 164 p., ISBN 9786062900335

Muzica bizantină a fascinat întotdeauna și continuă și astăzi să fascineze. Folosind cuvântul dumnezeiesc al Scripturii și al Tradiției înveșmântat în haina cântării bizantine, Biserica Ortodoxă mărturisește și astăzi tuturor adevărul Evangheliei. Cântarea este pentru Răsăritul Ortodox nu doar o jertfă duhovnicească pe care omul o aduce lui Dumnezeu, ci prin ea Biserica a găsit cea mai frumoasă și profundă formă de expresie și de propovăduire a credinței. Pentru Tradiția Răsăriteană melosul este indispensabil pentru a putea depăși simpla înțelegere rațională a cuvântului dumnezeiesc și a ajunge la experiența lui prin trăire duhovnicească.

Dorința de a mărturisi în Apusul Europei frumusețea trăită a Ortodoxiei l-a determinat pe renumitul profesor de teologie și protospaltul Bisericii Salvator din München, dl. Konstantin Nikolakopoulos, să publice o serie de studii în limba germană prin care a dorit să facă cunoscută în lumea multiconfesională și multiculturală a Europei de Apus tradiția liturgică și innografică a Bisericii Ortodoxe.

Dintre numeroasele sale studii, el a ales două din ele, și anume: „Das Neue Testament als hymnologische Quelle in der Orthodoxen Kirche”, *Θεολογία* 1-2 (1990), pp. 161-186 și „Orthodoxe Hymnographie: Lexikon der orthodoxen hymnologisch-musikalischen Terminologie”, *Orthodoxes Forum* 2 (1995), pp. 187-220 pe care le-a prelucrat și le-a grupat într-un studiu mai amplu, care a fost tradus apoi de Diac. Dr. Alexandru Ioniță și care a fost publicat sub forma unei cărți în anul 2015 la Editura Basilica.

Cartea are se bucură de o bogată și frumoasă parte introductivă care cuprinde prefața autorului atât la ediția românească (pp. 13-16) cât și pe cea la ediția germană a textului (pp. 25-29). Profesorul Nikolokopoulos își prezintă structura lucrării sale, arătând totodată care au fost și motivele pastoral misionare care au determinat scrierea ei. Autorul ține să evidențieze mai înainte de toate că slujbele Bisericii Ortodoxe și innografia ei au un profund caracter biblic, iar descoperirea și experiența cuvântului lui Dumnezeu prin melos este posibilă și în contextul european actual dacă se reușește explicarea terminologiei folosite în cult și a semnificației ei teologice.

Pentru ca informațiile deosebit de valoroase pe care dl Profesor Nikolakopoulos doarește să le prezinte să aibă un mare impact asupra cititorilor din România, traducătorii, dl Prof. Dr. Adrian Marinescu și Diac. Dr. Alexandru Ioniță au ținut în *Nota asupra ediției* (pp.

17-24), să precizeze specificul liturgic și patristic pe care au dorit să îl imprime lucrării prin note bogate de subsol care conțin: 1. Texte biblice și patristice redată în original, 2. Bibliografie de specialitate și 3. Explicații ale traducătorului legate de specificul liturgic românesc.

În prima parte a cărții, intitulată: Noul Testament ca sursă imnologică în Biserica Ortodoxă (pp. 31-76), autorul își propune o trecere în revistă a principalelor etape ale evoluției imnografiei creștine, pornind de la cântarea psalmilor, la apariția condacelor, troparelor și a canonului. Începând cu perioada apostolică, profesorul Nikolakopoulos identifică cele mai vechi imnuri creștine menționate în Noul Testament (pp. 35-36), pe care le analizează citând comentarii patristice la aceste pasaje biblice. Epistolele pauline sunt și ele pentru autor o sursă bogată de informații privind cultul și imnografia din epoca creștină primară (pp. 40-43).

Nucleul acestei prime părți o reprezintă capitolul intitulat: Noul Testament și imnografia ortodoxă în care autorul dorește să analizeze modul în care Biserica a preluat pasaje biblice și le-a transpus prin melos într-o formă poetică în cult. Profesorul Nikolakopoulos analizează aici imnurile marilor sărbători ale anului bisericesc arătând într-o descriere comparată a celor mai importante tropare și condace corespondența lor tematică și uneori identitatea lexicală cu pasaje din Noul Testament (pp. 43-76).

Cea de a doua parte a lucrării are un mai vădit caracter practic și pedagogic. Vocația de protopsalt a autorului și dorința de a explica tuturor frumusețea cântării bizantine este aici evidentă. Lexiconul, pe care îl propune profesorul Nikolakopoulos (pp. 77-154), fără a avea pretenția de a fi exhaustiv, conține cele mai importante noțiuni imnologice care apar cel mai des folosite în cultul și imnografia ortodoxă. Termenii analizați sunt prezentați din punct de vedere etimologic, filologic, istoric și imnologic în funcție de importanța și frecvența lor în cult. Important este de remarcat faptul că analiza este făcută cu o vizibilă finalitate pastoral-misionară: termenilor imnografici și liturgici cei mai des folosiți în cult le-a fost dedicată o mai amplă și mai bogată descriere. Aceeași dorință misionară și pedagogică l-a determinat pe autorul cărții să marcheze cu o steluță, pe întreg parcursul expunerii sale, termenii specifici imnografiei și muzicii bizantine din dorința de a semnala că acei termeni vor beneficia la rândul lor de o explicație proprie, aflată la locul potrivit în lexiconul alfabetic.

Majoritatea termenilor analizați beneficiază de ample note care oferă completări necesare și care trimit la bibliografia care l-ar putea interesa pe cititor cu privire la vreun aspect mai deosebit al termenului și încurajează cercetarea mai amănunțită a subiectului.

La sfârșitul lexiconului autorul a introdus și o bogată listă bibliografică (pp. 155-162), cu literatură despre terminologia imnografică a Bisericii Ortodoxe. Nu este vorba neapărat de monografii generale referitoare la cultul ortodox, ci de o selecție de cărți sau părți din lucrări de specialitate, care, în mod asemănător, tratează diferite noțiuni liturgice.

Cartea profesorului Nikolakopoulos impresionează prin concizia și acuratețea informațiilor. Cititorul are acces permanent la o expunere paralelă a textelor cultice atât în limba greacă, cât și în română. Traducătorii au fost preocupați de adaptarea pe cât cu putință a terminologiei la spațiul lingvistic, dar și liturgic românesc. Astfel, au fost inserate

Recenzii

fotografii cu detalii din tipărituri muzicale traduse în limba română. Pe lângă faptul că sunt adaptate la contextul românesc, ele nu au numai un rol estetic, ci încearcă pe de o parte să readucă în atenția cititorului publicații muzicale mai vechi și puțin cunoscute azi (vezi *Irmologhionul* lui Macarie Ieromonahul din 1823, la p. 124 – una dintre primele cărți cu notație psaltică tipărite, și *Heruvico-Chinonicarul* lui Anton Pann din 1847 la p. 116) și pe de altă parte oferă exemple de cântări precum *Lumină lină* din publicații muzicale recente (Buchete muzicale atonite, Sch. Lacu...) pentru a le face cunoscute unui public cât mai larg (vezi p. 140-141 ș.u.).

Apariția acestei lucrări valoroase la Editura Basilica este expresia dorinței vii existente în spațiul liturgic românesc de a reveni la izvoarele biblice și patristice ale imnografiei Bisericii noastre. Textul este accesibil, stilul expunerii este plăcut, cartea putând fi folosită cu succes în activitatea catehetică a preotului în parohii, precum și de profesorii de teologie în facultăți și seminarii teologice.

Prof. Dr. Ciprian Streza

Johannes Hofmann, *Zentrale Aspekte der Alten Kirchengeschichte, 2., korrigierte Auflage*, Echter Verlag, Würzburg, 2013, XII+216 p., ISBN 978-3-429-03467-2.

Johannes Hofmann care este profesor de istorie bisericească veche și patrologie la Facultatea de Teologie Catolică a Universității Catolice Eichstätt-Ingolstadt din Germania, a publicat a doua ediție a lucrării sale *Aspecte centrale ale Istoriei bisericești vechi*. În afară de mici corecturi, această a doua ediție nu diferă față de prima, care a fost publicată în 2011 (vezi *Cuvântul înainte* al autorului la a doua ediție, p. XII). Volumul abordează aspectele centrale ale istoriei bisericești vechi folosindu-se de ultimele cercetări în domeniu. Forma de abordare este aceea specifică unui manual dedicat utilizării în mediile universitare catolice din statul german Bavaria. Prezentul volum este primul dintr-o serie de două volume gândite de autor pentru a prezenta aspectul central ale istoriei bisericești de la începuturi până în secolul al VIII-lea. Astfel, primul volum – cel de față – cuprinde șase capitole, iar cel de-al doilea volum ar urma să cuprindă alte trei capitole dedicate tradiției liturgice din Biserica veche (cap. 7), respectiv vieții și operei lui Augustin (cap. 8) și a Sfântului Ioan Damaschin (cap. 9) ca reprezentanți străluciți ai gândirii teologice creștine apusene, respectiv răsăritene (vezi p. XI). În ceea ce privește cuprinsul prezentului volum, cele șase capitole ale sale cuprind următoarele teme: 1. Începuturile Bisericii (p. 1-28); 2. Apariția și dezvoltarea slujirilor ecleziale și a preoției în primele trei secole (p. 29-60); 3. Teoria și practica unității bisericești în primele trei secole (p. 61-68); 4. Biserica și statul între confruntare și cooperare până la moartea lui Teodosie I, †395 (p. 69-100); 5. Apariția și dezvoltarea pretențiilor de primat romane și a patriarhatelor imperiale până la Sinodul de la Calcedon, 451 (p. 101-144); 6. Primele patru sinoade ecumenice (p. 145-206). Simpla lor enumerare arată că autorul, așa cum anunță în titlu, nu dorește să realizeze o prezentare a istoriei bisericești vechi, ci doar a ales câteva „aspecte centrale” pe care le